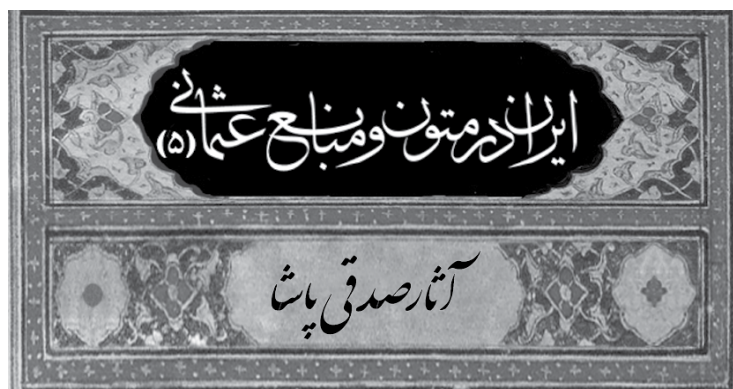

نصرالله صالحی

زندگی صدقی پاشا هم‌زمان بوده است با زمانه چهار سلطان عثمانی: عثمانی دوم (حک: ۱۰۲۷-۱۰۳۱)؛ مراد چهارم (حک: ۱۰۳۱-۱۰۴۹)؛ ابراهیم (حک: ۱۰۴۹-۱۰۵۸) و محمد چهارم (حک: ۱۰۵۸-۱۱۰۴). صدقی پاشا به عنوان دولتمردی عالم، و شاعری توانا مورد توجه سلاطین مزبور بود. از وی سه اثر مهم باقی مانده که یکی از آن دو مربوط به نبردهای ایران و عثمانی است.

۱۵. غزوات سلطان مراد رابع.^۱ صدقی پاشا در لشکرکشی سلطان مراد چهارم به ایران عهده‌دار منصب «نشانجی سفر همایون» بود و شخصاً در این سفر نظامی حضور داشت. او حتی در هجدهم ربیع الاول ۱۰۴۳، دو سال پیش از یورش عثمانی، همراه وزیراعظم محمد پاشا راهی قفقاز شد تا مقدمات سفر نظامی سلطان مراد را فراهم سازد. بنابراین حدود دو سال

اشاره: در این شماره به یکی دیگر از مورخان عثمانی که درباره روابط ایران و عثمانی در عصر صفوی آثاری از خود برجای گذاشته است، می‌پردازیم: صدقی پاشا. نام اصلی اش مصطفی، و «صدقی» تخلص شعری اوست. به نوشته تذکره صفایی در قصبه طوسیّه زاده شده است. تاریخ تولد او به درستی روشن نیست. سال درگذشت او نیز در منابع یکسان نیامده است، با این حال بیشتر منابع بر سال ۱۰۷۳ تأکید دارند.^۱ از دوران جوانی به تحصیل علوم و معارف پرداخت. در شعر و انشاء مهارت یافت و در زمره کاتبان دیوان سلطان درآمد. به تدریج ارتقاء مقام یافت و در «دیوان عدالت عنوان پادشاهی» به رتبه تذکره‌چی نائل آمد. بعدها به مقام رئیس‌الکتابی رسید. در طول عمر خود چهار بار به این مقام منصوب شد. از مناصب مهم دیگر وی می‌توان به نویسندگی احکام خاقان، طغراکش دیوان و توقیع‌نویس سلطان اشاره کرد.^۲

1. Erdoğan, s. 7-8

۲ تذکره صفایی، ص ۲۲۶، به نقل از مقدمه محمت / محمد ارسلان، ص IX. درباره زندگی صدقی پاشا در این منابع نیز مطالب کم‌وبیش مشابهی آمده است: ذیل زبدة الشعراء از عاصم افندی؛ تشریفات الشعراء اثر «گفتی»؛ سفینه‌الرؤساء یا خلیفة‌الرؤساء اثر احمد رسمی افندی؛ تحفة نائلی اثر محمد نائل طومان؛ سجل عثمانی از محمد ثریا، و چند اثر دیگر. ارسلان نوشته‌های این منابع را در مقدمه اثر خود آورده است. رک: همان ص X-XVI. مهتاب اردوغان نیز در مقدمه رساله خود شرح زندگی صدقی پاشا را به نقل از این منابع آورده است. رک: ص ۷-۱.

۳. این اثر به کوشش محمد ارسلان در استانبول به چاپ رسیده است. با این مشخصات:

Sıdkî Paşa, Gazavat-ı Sultan Murad-ı Rabi' (IV. Murad'ın Revan Seferi), Hazırlayan, Mehmet Arslan, İstanbul, 2006.

کتاب شامل مقدمه مصحح (xxx-vii)، متن کتاب به خط لاتین (۹۲-۳)، و تصویر نسخه خطی (b-۱ ۶۳) است.

SİDKÎ PÂŞÂ DÎVÂNÎ
(İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Mehtap ERDOĞAN

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı
Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

SİVAS
Temmuz-2005

Sıdkî Paşa

GAZAVÂT-I SULTÂN MURÂD-I RÂBÎ'

(IV. Murâd'ın Revan Seferi)

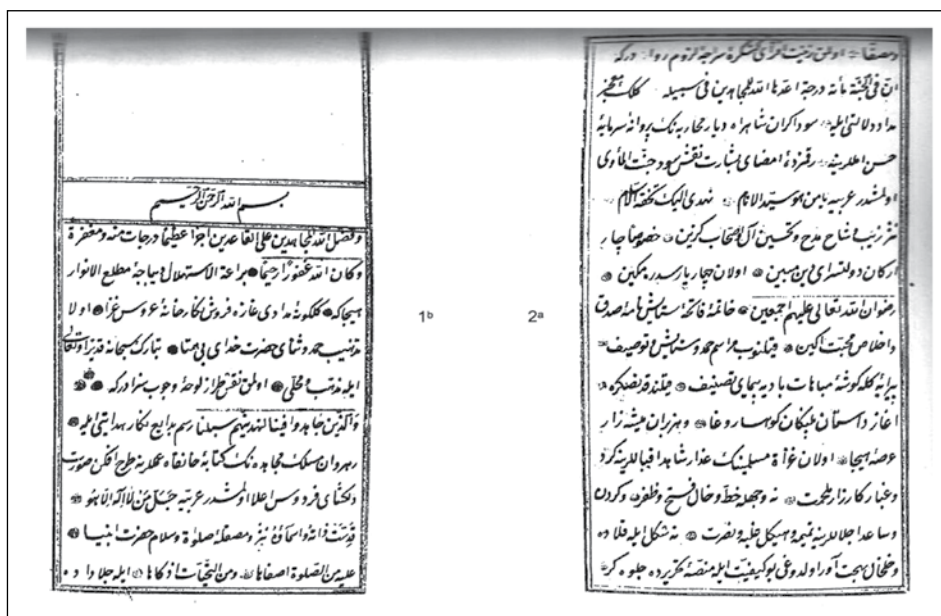
Hazırlayan
Mehmet ARSLAN

KİTÂBEVİ

- پیش از نبرد دو سپاه عثمانی و صفوی بر سر ایروان که منجر به پیروزی عثمانی شد، در فراهم آوردن مقدمات لشکرکشی عثمانی نقشی عمده داشته است. بعد از پیروزی سپاه عثمانی نیز فتحنامه سلطان مراد خطاب به بایرام پاشای وزیر را که به نیابت از پادشاه در استانبول مستقر بود، به نگارش درآورد.^۴ غزواتنامه صدقی پاشا از لحاظ تاریخی منبعی مهم و دستِ اول به حساب می‌آید، به‌ویژه که نویسنده حدود دو سال پیش از آغاز سفر نظامی سلطان مراد مہیای سفر شده و در تمام تمهیدات و تدارکات آماده‌شدن مقدمات سفر نظامی سلطان مراد حضور داشته و عهده‌دار مسئولیت بوده است. نویسنده در این کتاب، علاوه بر شرح سفر نظامی مراد چهارم و فتح قلعه ایروان، به برخی حوادث و رویدادهای تاریخی آن روزگار نیز اشاره کرده است. از جمله:
- خارج‌شدن قلعه وان از محاصره صفویان به همت مرتضی پاشای وزیر
- کشته‌شدن والی حلب، نوغای محمد پاشای وزیر
- کشته‌شدن بیگلربیگی قانجیه (؟) سلیمان پاشا
- سرکوب عصیان ینی‌چری در حلب
- به قتل رسیدن ابازه پاشا
- حرکت سلطان مراد به سوی تبریز بعد از تصرف ایروان
- تصرف تبریز از سوی سپاه عثمانی
- حرکت سپاه عثمانی از تبریز به سوی وان
- ورود سلطان مراد به دیاربکر و حرکت به سوی استانبول
- نویسنده در سرتاسر متن به آیات و احادیث استناد کرده و نیز بارها ابیاتی به زبان ترکی، فارسی و عربی آورده است. پاره‌ای از اشعار از خود او و مابقی سروده شاعران دیگر است.
۱۶. دیوان. نقش پررنگ صدقی پاشا در امور سیاسی شخصیت ادبی او را در سایه قرار داده است، چنان که در منابع از او بیشتر به عنوان دولتمرد یاد شده است. با این حال، در برخی منابع از

۴. برای آگاهی از متن فتحنامه، ر.ک: a ۵۰- b ۵۴.

کتابنامه:

– محمد ثریا، سجل عثمانی یا خودتذکره مشاهیر عثمانیه، استانبول، ۱۳۰۸ – ۱۳۱۵.

- Mehtap Erdoğan, Sıdkî Paşa Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2005.

- Mehtap Erdoğan, “Sıdkî Paşa’nın Alegorik bir Eseri: Berf ü Bahâr”, Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol.4/2 Winter 2009, p.393-438.

■

او به عنوان شاعری دیوانی نیز یاد شده و به شخصیت ادبی او اشاره شده و از ارزش اشعار او سخن رفته است.^۵ از او دیوانی در ۵۵ ورق (منظوم و منثور) به دو زبان ترکی و فارسی باقی مانده است.^۶ بعد از دیباجة، قصیده‌ای به ترکی آمده، سپس با ۴ قصیده، ۳ غزل و یک مثنوی فارسی ادامه یافته است. دیوان صدقی پاشا حاوی ۴ قصیده، ۵ غزل، ۲ منظومه تاریخی و یک مثنوی به زبان فارسی است.^۷

۱۷. برف و بهار. حکایتی است منثور و تمثیلی در بیست ورق که به شیوهٔ مناظره میان مفاهیم انتزاعی تألیف و به سلطان مراد چهارم اهدا شده است. در سرتاسر متن، منظومه‌هایی به عربی، فارسی و ترکی نیز آمده است. برف و بهار به همت مهتاب اردوغان، با مقدمه‌ای تحلیلی با آوانگاری لاتین، در فصلنامهٔ بین‌المللی ترکی منتشر شده است.^۸

۵. در این زمینه ر.ک: به مقدمهٔ اردوغان، ص ۱۰-۱۷؛ و نیز ارسلان، ص XXVI-XXX.

۶. مهتاب اردوغان دیوان شعر او را به عنوان پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد در دانشگاه سیواس در سال ۲۰۰۵ تصحیح کرده است. pdf آن در اینترنت موجود است، با این مشخصات:

Mehtap Erdoğan, Sıdkî Paşa Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2005.

۶ – نگاه کنید به مقدمهٔ مصحح صفحهٔ XXIV.

۷. اردوغان در رسالهٔ خود (ص ۲۲۲-۲۳۲) تصویر نسخهٔ خطی بعضی از منظومه‌های فارسی دیوان صدقی پاشا را آورده است.

۸. با این مشخصات:

Mehtap Erdoğan, “Sıdkî Paşa’nın Alegorik bir Eseri: Berf ü Bahâr”, Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol.4/2, Winter 2009, p.393-438.

صفحهٔ ۴۰۶ تا ۴۳۵ متن اثر و مابقی مقدمهٔ نویسنده است. اثر مزبور به صورت pdf در اینترنت موجود است.